

باسمه تعالی

گروه پژوهشی مطالعات هند دانشگاه الزهرا (س) با همکاری انجمن علمی دانشجویی ادیان و عرفان دانشگاه الزهرا (س)، و بینار "شیعیان در هند: گذشته و حال" را با هدف ارتقای سطح علمی اساتید و دانشجویان در زمینه مطالعات مربوط به هند، با سخنرانی دکتر محسن معصومی در روز شنبه ۷ اسفند ماه ۱۴۰۰ از ساعت ۱۷ الی ۱۹ باحضور ۲۷ نفر از علاقمندان در فضای اسکای روم برگزار کرد.

گروه پژوهشی مطالعات هند دانشگاه الزهرا (س) با همکاری
انجمن علمی دانشجویی ادیان و عرفان دانشگاه الزهرا (س)
برگزار میکند:

**وبینار:
شیعیان در هند:
گذشته و حال**

**سخنران:
دکتر محسن معصومی**

عضو هیئت علمی گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی
دانشکده الهیات دانشگاه تهران

**دبیر علمی نشست:
دکتر لیلا هوشنگی**

عضو گروه ادیان و عرفان دانشگاه الزهرا (س)

**زمان: شنبه ۷ اسفند ماه ۱۴۰۰
ساعت: ۱۷:۰۰ الی ۱۹:۰۰
لینک نشست:
<https://www.skyroom.online/ch/alzahratarhangil/india>**

راه های ارتباطی:

۰۹۱۶۰۱۱۵۱۵۱۶
adyan_erfan_alzahra
https://t.me/adyan_erfan_alzahra

شرکت برای عموم آزادگان است

سخنران: دکتر محسن معصومی عضو هیئت علمی گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی. دانشکده الهیات دانشگاه تهران

دبیر علمی نشست: دکتر لیلا هوشنگی عضو هیئت علمی گروه ادیان و عرفان. دانشکده الهیات دانشگاه الزهرا (س)

در بخش نخست این نشست آقای دکتر معصومی به بحث شیعیان در هند تاریخی یا هند دوره ی میانه پرداختند و بعد از پایان این بخش، از طرف دانشجویان و دبیر نشست پرسشهایی مطرح شد و آقای دکتر معصومی پاسخ دادند. در بخش دوم، ایشان به بحث شیعیان در هند در دوره ی حضور انگلیسی ها و همینطور در هند امروزی پرداختند. و در پایان بخش دوم هم، از طرف دانشجویان سوالاتی پرسیده شد که آقای دکتر پاسخ دادند.

مطالبی که توسط دکتر معصومی در نشست "شیعیان در هند؛ گذشته و حال" ارائه شد:

مقدمه اول: نکته ی اولی که باید توجه داشت، هندی که در منابع تاریخی و جغرافیایی اسلامی به آن اشاره شده است همان چیزی ست که در دوره ی جدید، انگلیسی ها آن را شبه قاره ی هند نامیدند. بنابراین هند تاریخی آن دوره ای از هند است که شرق شناسان غربی به آن هند دوره ی میانه میگویند که تقریباً همان شبه قاره ی امروز است. و هند امروزی، منظور جمهوری فدرال هند است که بعد از تجزیه در سال ۱۹۴۷ ایجاد شد.

مقدمه دوم: نکته ی بعدی که باید در نظر گرفت درباره ی تشیع است. از همان سده های اول و دوم هجری گروه های مختلف شیعه از جمله شیعیان امامی، زیدی، اسماعیلی، خوجه، قرمطی، بامی، سادات باره و غیره، به هند وارد شدند و در آنجا فعالیت کردند. اما منظور ما از شیعه در هند، فقط شیعه ی امامیه است.

منابع مطالعاتی درباره تشیع در هند: در دوره ی کلاسیک، تک نگاری که بخواهد تاریخ شیعیان را در هند بررسی کند نداریم. کتابهایی که درمورد تاریخ عمومی هند نوشته شده، به موضوع شیعیان هم پرداخته است. اما بعد از ورود انگلیسی ها تک نگاریهایی اختصاصی درمورد شیعیان و همچنین شیعیان امامیه در هند نوشته شد. مثلاً کتابی داریم در جنوب هند به نام "قانون اسلام" که این کتاب درمورد آداب و رسوم مسلمانان در جنوب هند است و در دوره ی انگلیسیها نوشته شده است. بعدتر مطالعات اختصاصی درمورد هند توسط دو گروه، یعنی غربیها و خود مسلمانان نوشته شد.

تاریخ تشیع در هند

دوره ی اول: تاریخ تشیع از آغاز تا تشکیل حکومت بابریان در آغاز سده ی دهم است، یعنی از حدود سال ۹۰ یا ۹۱ هجری تا ۹۳۲ هجری. این دوره فعالیت تشیع امامیه کمتر است و منابعی که درمورد تشیع حرف میزنند به نظر میرسد منظور آنها عمدتاً زیدیه و قرمطیان هستند، و شیعیان امامی چون فعالیت سیاسی چندانی نداشتند کمتر در تیررس مورخان هستند. بنابراین چه در دوره ی عربها و ترکان و چه در دوره ی سلاطین دهلی، وقتی صحبت از شیعیان میشود عمدتاً منظور شیعیان زیدی و قرمطی هستند. و حتی محمود غزنوی یکی از دلایل خود را برای لشکرکشی به هند، مقابله با گسترش نفوذ قرمطیان میدانست.

در دوره ی فتوحات و بعداً سلاطین دهلی چند حادثه اتفاق افتاد که منجر به افزایش تعداد شیعیان به ویژه در منطقه سند و بعداً در در دهلی و پیرامون دهلی شد: ۱. در دو شهر منصوره و مولتان، مسلمانها در قرن سوم و چهارم حکومتهایی تشکیل دادند و به نام خلفای فاطمی مصر خطبه میخواندند. ۲. حملات مغولان که حدوداً از سال ۶۱۶ شروع شد و موجب ایجاد موج مهاجرت مسلمانان از جمله سادات و شیعیان به سرزمینهای دیگر شد.

دوره ی دوم: نقطه ی عطف تاریخ تشیع امامی در هند آغاز قرن دهم هجری است. سه رویداد مهم اتفاق افتاد که این رویدادها در گسترش تشیع در هند بسیار تاثیرگذار بودند: ۱. در آغاز سده ی دهم هجری با برآمدن حکومت صفویه و رسمیت یافتن تشیع امامی در ایران، مناسبات گسترده‌ای بین صفویان و مسلمانان هند برقرار شد. ۲. از میانه ی قرن هشتم در جنوب هند در دکن، حکومتی از سلاطین مغول منشعب شد به نام بهمنیان که خودشان را ایرانی میدانستند، و این حکومت برای مقابله با رقیبان خود به شدت به حمایت از علما، دانشمندان و شعرای ایرانی پرداختند. حکومت بهمنیان در دهه‌های پایانی قرن نهم به پنج حکومت کوچک تجزیه شد و از بین پنج حکومتی که جای بهمنیان را گرفتند سه تای آنها در همه ی دوره ی خودشان یا بخشی از آن، تشیع امامی را به عنوان مذهب رسمی خود برگزیدند. ۳. و سومین حادثه در آغاز سده ی دهم در سال ۹۳۲ هجری، تشکیل حکومت بابریان بود. بابریان سنی مذهب بودند اما چون برای رسیدن به قدرت از حمایت صفویه استفاده کرده بودند، خودشان را مدیون صفویه میدانستند و تقریباً در همه ی دوره ی صفویه از آنها به نام سادات نام میبردند.

شاید بزرگترین حامی شیعیان، سومین پادشاه بابریان یعنی اکبرشاه بود که از سال ۹۶۳ تا ۱۰۱۴ حکومت کرد و مناسبات خوبی با پادشاهان صفوی داشت. برجسته‌ترین عالم شیعی امامی در این دوره قاضی نورالله شوشتری است که در دربار اکبرشاه منصب قضاوت گرفت و مورد اعتماد او بود. قاضی نورالله شوشتری در حمایت از شیعیان امامی و ترویج تشیع امامی نقشی بی بدیل داشت.

شیعیان در هند دوره ی جدید

هویت فرهنگی شیعه: مسلمانان همیشه در طی چند سده‌ای که بر هند حاکم بودند و تقریباً از ابتدای قرن هفتم تا میانه‌های قرن سیزدهم بود، در همه ی این دوره‌ها مسلمانان در اقلیت بودند و شیعیان به عنوان یک اقلیت مسلمان در هند زندگی میکردند، یعنی شیعیان یک اقلیت مذهبی بودند در درون یک اقلیت دینی. و شیعیان هند هیچ وقت به دنبال ایجاد یک هویت مستقل شناخته شده شیعی نبودند و در مواجهه با حوادث تأثیر گذار بر زندگی مسلمانان، یک صدا از شیعیان نمیشنویم.

اقدامات شیعیان در دوره ی انگلیسی‌ها: کتاب "صدر الافاضل" فهرست و شرح حالی از علمای شیعه در دوره ی انگلیسی‌هاست. با مطالعه این کتاب این تلقی به وجود می‌آید که علمای شیعه عمدتاً با انگلیسی‌ها همکاری میکردند. برخی از آنها لقب داشتند، برخی حقوق میگرفتند، و زبان انگلیسی و علوم جدید یاد گرفته بودند. بعضی از اقداماتی که شیعیان در دوره ی انگلیسی‌ها انجام دادند به نوعی واکنشی بود که در مقابل مسلمانان اهل سنت انجام میدادند. اما هیچگاه شیعیان فعالیت سیاسی جدی نداشتند و در تصمیم گیریهای مهم سیاسی تأثیرگذار نبودند، و همیشه ذیل گروههای دیگری که عمدتاً هم غیر مسلمان و هندو بودند قرار میگرفتند.

موضع شیعیان درباره ی تجزیه هند: به نظر میرسد که اغلب علمای شیعه با تشکیل یک کشور مسلمان مخالف بودند. شاید در ذیل حکومت انگلیسی‌ها و یا حتی در ذیل حکومت هندوها، شیعیان احساس رضایت بیشتری داشتند. چون در هند منازعات شیعه و سنی بسیار است و شاید شیعیان می‌پنداشتند که اگر شیعیان جزو اقلیت یک کشور مسلمان بشوند، با آن سابقه ی منازعاتی بین شیعه و سنی، چندان جایگاهی نخواهند داشت. که البته تجربه ی شیعیان پاکستان نشان داد که آن تصور چندان هم بیراه نبوده است. بعد از تشکیل کشور پاکستان موج مهاجرت مسلمانان به راه افتاد و حدود ۹ تا ۱۰ میلیون مسلمان از نقاط مختلف هند به راه افتادند و به پاکستان مهاجرت کردند. که از این بین تعداد شیعیانی که مهاجرت کردند بسیار کم بود و اکثراً همچنان در هند ماندند.

وضعیت شیعیان امامیه در هند امروزی: ۱. به شدت متفرق و متشتت هستند. مثلاً در شهر لکهنو هند که یکی از مراکز مهم شیعیان است، دوتا هیئت، دوتا مسجد، دو محله ی شیعی، دو عالم شیعی پیدا نمیکنید که در موضوعی با هم همدل باشند. و هرگز یک مرجع شیعی مجتهد جامع الاطراف متفق علیه پیدا نمیکنید که اکثر شیعیان بر او اتفاق داشته باشند. ۲. تشیع شیعیان امامی هند به لحاظ توجه به علوم و معارف اهل بیت، یک تشیع دسته دوم و سطحی ست. تعداد عالمانی که کارهای علمی عمیق انجام داده باشند، در فقه، اصول، حدیث، کلام و غیره بسیار کم است. و حوزه ها و مراکز علمی شیعی به لحاظ توان فکری و توان علمی از مراکز مشابه در دیگر کشورها خیلی عقبتر هستند. ۳. سطحی نگری، غلبه ی اخباریگری، پرداختن بیشتر به مناسک شیعی به جای پرداختن به اندیشه ها، فقدان مواد و متون درسی مناسب و به روز، همه ی اینها باعث شده که علمای شیعه و مدارس شیعی پاسخگوی مسائل شیعیان و تطبیق آن با مسائل روز نباشند.

آیین های عزاداری شیعه: آیین های عزاداری شیعه در هند فراجناحی ست. این آیین متعلق به شیعیان است اما می بینیم در برخی شهرها و روستاها که عزاداریهای باشکوه برگزار میشود، یک شیعه هم پیدا نمیکنید. یا در شهرهایی مثل لکهنو، حیدرآباد، کشمیر، در عزاداریها همه شرکت میکنند. همه یعنی شیعه، سنی، مسیحی، هندو و غیره همگی مشارکت جدی دارند. مثلاً می بینیم یک هندو تکیه میزند، نذری پخش میکند، و این خیلی جالب توجه است. بنابراین این عزاداریها و نقش آن در کسب هویت فرهنگی شیعیان مهم است.

موضوعات پیشنهادی دکتر معصومی برای دانشجویانی که علاقه مند به تاریخ و مناسبات ادیان هستند: بررسی عکس العمل شیعیان هند در قبال برخی حوادث مهم در دوره ی انگلیسی ها و

دوره ی جدید. به طور مثال:

۱. موضع شیعیان در برابر علوم جدید
۲. موضع شیعیان در برابر نوگرایی
۳. موضع شیعیان در برابر تجزیه هند.

